

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประชาธิปไตยซึ่งในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดในเรื่องที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ ความหมายและคุณลักษณะประชาธิปไตย การศึกษากับประชาธิปไตย การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตย และผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเสนอไว้เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้โดยลำดับดังนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับ "ประชาธิปไตย" ที่มีมาแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ได้มีประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ นำแนวความคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในประเทศของตนเริ่มแรกที่ระบบการเมืองการปกครอง ต่อมาได้ปรับโครงสร้างบ้านต่าง ๆ ของสังคมให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยที่สอดคล้องกันทั้งหมด¹ ประเทศไทยเราก็ก็นับได้ รับแนวคิด "ประชาธิปไตย" มาใช้ในรูปแบบการเมืองการปกครอง ต่อมาได้พยายามปรับโครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม ทัศนคติ และวิถีชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครอง โดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และพัฒนาความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" และคุณลักษณะประชาธิปไตยเสียก่อน เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ได้ตรงกับจุดมุ่งหมายและนโยบายของรัฐบาล

---

¹ วิสุทธิ์ โพร้แทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 53.

1. ความหมายของ "ประชาธิปไตย"

ความหมายของประชาธิปไตย ได้มีผู้ให้ความหมาย หรือนิยามในแง่มุมต่าง ๆ มากมาย เช่น คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศของปวงชน อันเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งถือว่าปวงชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ มีใช้อำนาจของผู้ใดคนหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง²

กมล สมวิเชียร ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้เป็น 2 นัยคือ ในนัยที่แคบและนัยที่กว้าง ดังนี้³

ในความหมายที่แคบ หมายถึง ระบบการเมือง หรือรูปแบบการปกครอง โดยถือหลักที่ว่า ผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้ปกครอง ผู้ใต้ปกครอง จะมีสิทธิเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้เป็นครั้งคราว

ในความหมายที่กว้าง ประชาธิปไตยมิใช่แค่เรื่องระหว่างรัฐบาลกับประชาชน หรือระหว่างผู้ปกครองเท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมสัมพันธ์ภาพ และความเกี่ยวข้องระหว่างประชาชนด้วยกันในระดับต่าง ๆ ทั่วๆ ไป กล่าวคือ อาจพูดได้ว่า อะไรเป็นประชาธิปไตยระดับโรงเรียน ระดับหมู่บ้าน ระดับที่ทำงาน จนถึงระดับชาติ และ ระดับโลกได้

อริสโตเติล ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ว่า "ในระบบประชาธิปไตย อำนาจสูงสุดอยู่ในมือประชาชนทั้งหมด"⁴

² คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, ความรู้เรื่องประชาธิปไตยสำหรับประชาชน, 2527, หน้า 7.

³ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 14.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

Lord Bryce ให้ความหมายไว้ว่า "ประชาธิปไตย คือ การปกครอง
ซึ่งเจตจำนงของบุคคลเป็นเสียงส่วนใหญ่ที่มีอำนาจสูงสุด" ⁵

Abraham Lincoln ให้ความหมายไว้ว่า "ประชาธิปไตย" ได้แก่ การ
ปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน" ⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวไว้ว่า "ประชาธิปไตย Democracy
เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางในการศึกษาถึงความหมายของประชาธิปไตย จึงศึกษาใน
ความหมายกว้างขวางในการศึกษาถึงความหมายของประชาธิปไตย จึงศึกษาในความ
หมาย 3 ประการ คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ประชาธิปไตยในฐานะที่
เป็นระบบการเมือง และประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต" ⁷

A.D. Lindsay ได้กล่าวไว้ว่า "ประชาธิปไตยตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า
มนุษย์สามารถตกลงทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกันได้ และมีวิถีชีวิตของตนเองได้ ถ้าเราเคารพ
บุคลิกภาพของกันและกันมากพอ จะสามารถหากฎเกณฑ์ของระบบสิทธิเสรีภาพซึ่งจะทำให้
แต่ละคนบรรลุถึงซึ่งชีวิตอันเสรีได้ วิธีการที่ดีที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ การปรึกษาหา
หรือและตกลงกัน" ⁸

Harold D. Lasswell and Saul K. Padover ได้ให้ความหมายไว้ว่า
ประชาธิปไตย ได้แก่ สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือกันและกัน ⁹

⁵ Lord Bryce, Modern Democracies, Macmillan Co. New York, 1921.

⁶ อ้างใน บรรพต วีระสัย, สุรพล ราชบัณฑิตยสถาน และบรรพต ประพฤติกิติ,
รัฐศาสตร์ทั่วไป (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 66.

⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กับการเมือง
ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิชเชส, 2519), หน้า 14.

⁸ A.D. Lindsay, The Essentials of Democracy, (U. of Pennsylvania
Press, 1929), PP. 36 - 37.

⁹ Harold D. Lasswell, Saul K. Padover, The Meaning of Democracy
(Frederick A. Praeger New York), 1963, p. 79.

Harold J. Laski ได้ให้ความเห็นว่า หัวใจของประชาธิปไตย คือ ความพยายามของมนุษย์ที่จะยืนยันความยิ่งใหญ่ของตนเองและความพยายามหาทางจัดอุปสรรคที่จะชักขวางมิให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น¹⁰

เชาวรัตน์ ศันสยะวิชัย ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย ไว้ว่า¹¹

คำว่า "ประชาธิปไตย" เป็นคำที่กรรหมั้น นราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้น ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Democracy" ซึ่งมาจากภาษากรีกว่า "Demos" หมายถึง ประชาชน และ "Kratos" หมายถึง อำนาจ เมื่อรวมกันแล้วหมายความว่า อำนาจของประชาชน ส่วนในภาษาไทยนั้น "ประชาธิปไตย" มาจากคำว่า "ประชา" หมายถึง ประชาชน พลเมือง และ "ธิปไตย" หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครอง ประเทศ เมื่อรวมกันแล้ว หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน

จากความหมายของประชาธิปไตยที่ยกมากล่าวข้างต้นนั้น พอจะสรุปลงได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์
2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมืองการปกครอง
3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต

ดังนั้นการกล่าวว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่นั้นต้องดูประชาธิปไตย ทั้ง 3 ฐานนี้ ประเทศชาติจะเป็นประชาธิปไตยนั้น มิใช่เป็นประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว

¹⁰ Harold J. Laski, "Democracy", Encyclopedia of the Social Science, Vol 8, p. 76.

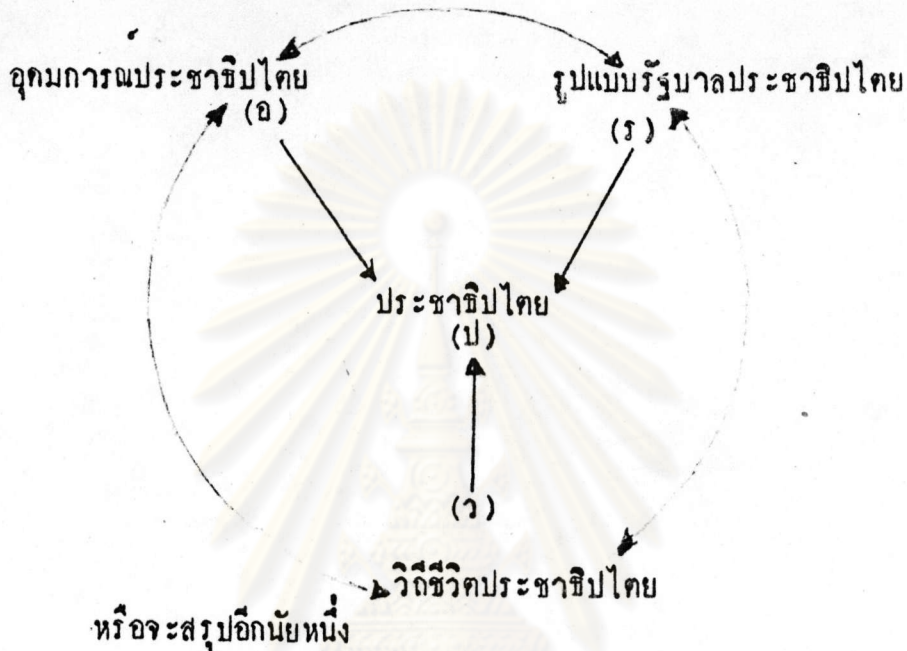
¹¹ เชาวรัตน์ ศันสยะวิชัย, "ประชาธิปไตย," นิกร, ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 (2525), หน้า 45.

อย่างหนึ่งเท่านั้น มันต้องมีความเป็นประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน ดังรูปข้างล่างนี้

องค์ประกอบของประเทศประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการปกครองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานประโยชน์ของส่วนรวม โดยให้ความสำคัญของสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

2. คุณลักษณะประชาธิปไตย

คุณลักษณะประชาธิปไตย หมายถึง "คุณลักษณะที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของบุคคล ทั้งในค่านิยม สติปัญญา และพฤติกรรมการแสดงออกทั้งหมด ที่มีต่อตนเองและผู้อื่น" หรืออาจกล่าวได้ว่า คุณลักษณะประชาธิปไตยก็คือ "บุคลิกภาพ (ทั้งภายในและภายนอก) ของบุคคลที่แสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตย

จากคำจำกัดความของ "คุณลักษณะประชาธิปไตย" ดังกล่าวนี มีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะที่สำคัญของคุณลักษณะประชาธิปไตยทั้ง 3 ประการ คือค่านิยม ค่านิยม สติปัญญา และค่านิยมพฤติกรรมแสดงออกไว้ดังนี้

ก. คุณลักษณะค่านิยม (อุดมการณ์ประชาธิปไตย)

(1) ชัยอนันต์ สมุทวณิช ไก่กล้าว่าถึงอุดมการณ์ประชาธิปไตยว่า¹²

1. การมีศรัทธาในสติปัญญาของมนุษย์ และเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาตัดสินปัญหาความเป็นอยู่ของมนุษย์เอง
2. ความเชื่อดีในความสามารถ และการมีเหตุผลของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การสนับสนุนเสรีภาพในรูปต่าง ๆ เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการรวมเป็นสมาคม เสรีภาพในการนับถือศาสนา ฯลฯ
3. ความเชื่อในความเสมอภาคของบุคคลในสังคมที่ควรได้รับ โอกาสเท่าเทียมกัน จากการปฏิบัติงานของกฎหมายต่าง ๆ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

(2) ปรีชา ชาคิมาลากร ไก่กล้าว่า พลเมืองที่มีอุดมการณ์ ประชาธิปไตย จะต้องประกอบด้วย¹³

1. มีความเชื่อในหลักการหาเหตุผล ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
2. เชื่อในหลักการร่วมมือปรึกษาหารือก่อนการตัดสินปัญหา
3. เชื่อในหลักการตัดสินปัญหาคด้วยสันติวิธี และประนีประนอม ไม่นิยมตัดสินปัญหาคด้วยวิธีการรุนแรง
4. เชื่อในหลักการที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นโดยมีขันติ และอดทน พอที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน
5. เชื่อในหลักการที่ว่า คนทุกคนมีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ควรยกย่องให้เกียรติบุคคลอื่น และปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน
6. เชื่อในหลักของความเสมอภาคระหว่างบุคคล

¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลการพิมพ์, 2523), หน้า 248.

¹³ ปรีชา ชาคิมาลากร, อุดมการณ์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 10.

(3) กระทบของชนชาติ ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็น
อุดมการณ์ว่า¹⁴

1. มีความเชื่อถือ ความยึดมั่นของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยหลักการ
2. ความเสมอภาคของบุคคล ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
3. การที่บุคคลมีเสรีภาพในการกระทำต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจ เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณา เป็นต้น ทรามเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

(4) ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้กล่าวถึงบุคคลที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยว่า¹⁵

1. ต้องมีจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. ต้องยึดมั่นในความสำเร็จและศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคล และเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
3. คัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย
4. ต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง
5. ต้องสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง
6. ต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่ หรือสถาบันของทางราชการ
7. ต้องรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และทางสร้างสรรค์
8. ต้องไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ เช่น การอ่อนน้อม ยอมจำนน ต่อผู้มีอำนาจ

¹⁴ กระทบของชนชาติ, วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย, (กรุงเทพฯ : กวงคึกการพิมพ์, 2524), หน้า 94 - 95.

¹⁵ ทินพันธุ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตย ความหมาย ปัจจัยที่เอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ จีระบุญมากวีระบุรุษประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์, 2517), หน้า 8.

(5) ชนิน ญาณพิทักษ์ ไต่กล่าวถึงคุณลักษณะประชาธิปไตยในแง่อุดมการณ์ว่า¹⁶

1. มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย คือ มีความเชื่อว่า "มนุษย์ทุกคนเกิดมามีความเท่าเทียมกัน มีความรัก เทิดทูน อิศรภาพ เสรีภาพ มีสติปัญญา มีเหตุผล และมีความสามารถเฉพาะบุคคล" ซึ่งอุดมการณ์ดังกล่าวจะต้องได้รับการปลูกฝังให้เกิดความเคยชิน หรือเป็นนิสัย แก่ประชาชนในชาติ ทั้งผู้ปกครอง และผู้รับการปกครอง การปกครองในระบบประชาธิปไตยจึงจะดำเนินไปอย่างราบรื่นและได้ผล

(6) ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ มีความเห็นว่า คนที่เหมาะสมกับประชาธิปไตย หรือคนที่มีลักษณะประชาธิปไตย ควรมีลักษณะดังนี้¹⁷

1. มีความเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์
2. ซอรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และกล้าแสดงความคิดเห็นของตน
3. จะต้องคิดว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง
4. จะต้องให้ค่านิยมอย่างมากแก่เสรีภาพ

ข. ความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย (สติปัญญา)

ชัยอนันต์ สุนทวนิช ไต่กล่าวไว้ว่า¹⁸

- มีความรู้และความเข้าใจในระบบการปกครอง รูปแบบ และกระบวนการของระบอบประชาธิปไตย

¹⁶ ชนิน ญาณพิทักษ์, รัฐศาสตร์สำหรับครู, (อุบลราชธานี : วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, 2520.), หน้า 21.

¹⁷ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 124 - 125.

¹⁸ อ่างแล้ว หน้า 23.

บรรพท วิระสัย และคณะ กล่าวว่า¹⁹

- รู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตนตามครรลองของประชาธิปไตย และปฏิบัติ
ตามอย่างเคร่งครัด

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ มีความเห็นว่า²⁰ คนที่เหมาะสมกับประชาธิปไตยควรมีลักษณะ

- รู้จักขอบเขต หน้าที่ สิทธิ และเสรีภาพ

ก. พฤติกรรมที่แสดงความเป็นประชาธิปไตย (วิถีชีวิต).

(1) สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยที่เน้นวิถีชีวิตไว้ดังนี้²¹

1. เคารพซึ่งกันและกัน หรือการมีควรวรรวม คือ ทุกคนต้องให้เกิดยรกี
ซึ่งกันและกัน
2. มีการแบ่งปันร่วมงานกัน ประสานงานกัน เช่น การแบ่งงานกันทำ
วางแผนทำงานร่วมกัน ประสานในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งอาจเรียกว่า
สามัคคีธรรม
3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา อาจพูดเป็นคำศัพท์ว่า ปัญญาธรรม
คือ การทำอะไรต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและเตือนสติให้ทำ
แต่สิ่งที่ดีมีคุณธรรม

(2) ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตว่า²²

1. พลเมืองทุกคนต้องเข้าใจในหน้าที่ของพลเมืองไม่วิกรอนเสรีภาพของ
บุคคลอื่น
2. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมายของบ้านเมือง

¹⁹ อ่างแล้ว หน้า 178.

²⁰ อ่างแล้ว หน้า 125.

²¹ สาโรช บัวศรี, "ความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา,"
พื้นฐานการเมืองและการปกครองของไทย, (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2520),
หน้า 98.

²² ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 11 - 12.

(3) วิสุทธิ โพธิ์แท่น ได้สรุปให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยไว้ว่า²³

1. การมีเหตุผล
2. การเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งได้แก่การเคารพในความเป็นมนุษย์ และเคารพในความสามารถของบุคคล
3. การตกลงในความคิดเห็นที่ต่างต่างกันอย่างสันติวิธีด้วยการถกเถียง ประนีประนอมความคิดเห็นและมีความอดกลั้น
4. การดำเนินชีวิตอย่างเสรีภาพภายใต้กฎหมาย และไม่ถูกแทรกแซงจากรัฐโดยไม่จำเป็น

(4) วีรยุทธ วิเชียรโชติ ได้กล่าวถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต ดังนี้²⁴

1. มีวินัยในตนเอง มีความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ มีความมั่นใจในตนเองสูง มีประสิทธิภาพในการทำงาน
2. มีใจกล้ายอมรับซึ่งความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน มีความคิดอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการวางแผนอนาคต เชื่อในหลักเหตุผล แก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

(5) เกรียง กীরติกร ได้สรุปลักษณะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยไว้ว่า²⁵

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่ยอมถูกชักจูงให้คล้อยตามไปโดยปราศจากเหตุผล
2. มีความรับผิดชอบ คือ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำลงไป ไม่มีอคติต่อศาสนาอื่น หรือถูกเหยียดหยามต่อชนชาติอื่น

²³ อางแล้ว หน้า 183.

²⁴ วีรยุทธ วิเชียรโชติ, "บทบาทของครูในการพัฒนาประชาธิปไตย", ครูเชียงใหม่, 2517, หน้า 22 - 24.

²⁵ เกรียง กীরติกร, การปลุกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน, (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 2517), หน้า 5.

3. มองโลกในแง่ดี มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต การยอมรับอำนาจ
ของมีเหตุผลและความชอบธรรม

ไ้คั้งนี้

สรุปความหมายคุณลักษณะประชาธิปไตยในค่านต่าง ๆ ที่นักวิชาการกล่าวไว้

คุณลักษณะประชาธิปไตย คือ

คุณลักษณะที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของบุคคลทั้งในค่านจิตใจสติปัญญา
และพฤติกรรมการแสดงออกทั้งหมดที่มีต่อตนเองและผู้อื่น

คุณลักษณะประชาธิปไตยแบ่งออกเป็น 3 ค่าน คือ

1. จิตใจเป็นประชาธิปไตย เช่น

- 1.1 ศรัทธาในความเสมอภาคของมนุษย์
- 1.2 ศรัทธาในอำนาจของปวงชน และเชื่อว่าสถาบันทางการเมืองและ
สังคมเป็นกลไกเพื่อความสุขของมนุษย์ในสังคม รัฐบาลปกครองด้วย
ความยินยอมของปวงชน
- 1.3 เคารพสิทธิของเสียงข้างมาก
- 1.4 ยอมรับนับถือผู้อื่นเท่า ๆ กับตนเอง

2. ปัญญาทางประชาธิปไตย เช่น

- 2.1 มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจ
- 2.2 มีความรู้ความเข้าใจในกติกาประชาธิปไตย และรู้จักสิทธิและหน้าที่
ของตน
- 2.3 รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล สามารถแยกแยะ ฝึกชอบชั่วก็ได้

3. พฤติกรรมประชาธิปไตย เช่น

- 3.1 วิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ตัดสินใจ สนับสนุน หรือคัดค้านได้อย่าง
ถูกต้อง

- 3.2 มีคอรบับฉบชบในควมร่วมมือกันแกัปัญหา
- 3.3 เคารพสัทธิชของผู้อื่น รบับฉงควมคคเห็นชองผู้อื่น
- 3.4 ไซ้เหตุผลในการแกัปัญหาควมชคแ่ง โดยสันควิธี
- 3.5 ปฏิบคคหน้าท้ชองคนให้ครบถ้วนและไซ้สัทธิชเสรีภพในชอบเชทท้ไม่
ละเมคสัทธิชเสรีภพชองผู้อื่น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษากับประชาธิปไตย

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับประชาธิปไตย

การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในชาติ และช่วยวางรากฐานของชาติ โดยนำเอาความรู้ความเป็นไปในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อวางพื้นฐานอนาคตของชาติให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

การศึกษานำเอาประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้เพื่อสร้างชาติ สร้างประเทศของวีรบุรุษ วีรสตรี ของชาติมาถ่ายทอดให้อนุชนรับรู้ ได้เกิดความรักภูมิใจและทรนงในเอกราชของชาติของตน

การศึกษาให้ความรู้ในการประกอบอาชีพทุกด้าน ฝึกอบรมและถ่ายทอดค่านิยมทัศนคติ วัฒนธรรม อารยธรรม รวมทั้งวิธีการดำรงความเป็นชาติ ความเป็นประเทศให้แก่อนุชน

นอกจากนั้นการศึกษาก็มีบทบาทต่อความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงของประเทศชาติ ตลอดจนมีส่วนเสริมสร้างให้แก่อนุชนเกิดศักยภาพในการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ควบคู่กันไป ซึ่งจะเป็นฐานทางสังคม การเมือง ที่จะสามารถสนองตอบต่อการพัฒนาประชาธิปไตยได้อย่างจริงจัง

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับประชาธิปไตย ย่อมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากพระบรมราชโองการให้ใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ดังนี้

"...โดยสภาการศึกษาแห่งชาติ พิจารณาเห็นว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติ ณ. 2 พุทธศักราช 2512 ไม่อาจสนองความต้องการอันจำเป็นของสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้สนองความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสามารถอบรมพลเมืองให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของระบบการ

ปกครอง แบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีสถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของพลเมืองทุกคน ให้มีความสำนึกในความเป็นไทยร่วมกัน ให้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพในกรอบแห่งกฎหมาย ธรรมนูญถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชน ที่ต้องรักษาความมั่นคง ปลอดภัยของประเทศชาติ เคารพยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา..."²⁶

นอกจากนี้ หนู แสงศักดิ์ ยังกล่าวว่า ²⁷

"การศึกษามีบทบาทอันสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมประชาธิปไตยอันเป็นอุดมคติของประเทศในโลกฝ่ายเสรี การที่จะพัฒนาประเทศให้บรรลุผลตามอุดมคติดังกล่าวได้ก็โดยการปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงตนเองในการครองชีพ และเศรษฐกิจของครอบครัว ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงสร้างความสำเร็จให้แก่ท้องถิ่นของตนตามแบบอย่างของประชาธิปไตย"

นิพนธ์ ศศิธร กล่าวว่า

"นักการศึกษามีภารกิจอันใหญ่หลวงที่จะต้องจัดการศึกษา เพื่อสร้างสรรประชาธิปไตย คือต้องนำไปใช้ตามสังคม.....การศึกษาจึงต้องจัดหลักสูตร และวิธีการเรียนการสอนให้แก่วงศ์ก่อนของปัจจัยทางสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาที่ใ้ได้รับในชีวิตให้เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตย... และสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษา โดยถือว่าประชาธิปไตยคือการร่วมกันการรู้จัก ออกถัน และออกทน และความเชื่อมั่นในคนอื่น ครูต้องจริงใจ และเข้าใจนักเรียน ให้นักเรียนไว้วางใจและศรัทธา ข้อสำคัญคือ อย่ากลัวและอย่าหวาดระแวงหรือเคาใจนักเรียนด้วยการยึดเบียดความรู้ลึกของ

²⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520.

²⁷ หนู แสงศักดิ์, "การศึกษากับประชาธิปไตย" ประมวลบทความเกี่ยวกับกรมวิสามัญศึกษา, (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิสามัญศึกษา, 2513), หน้า 52.

ของตนเองให้นักเรียน แม้จะมีการปฏิบัติและปฏิบัติจริงเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างไร และเกิดได้เร็วเพียงใดก็ตามหากไม่มีการปูพื้นฐานทางการศึกษากังกล่าว ประชาธิปไตย ก็ย่อมจะมีอุปสรรค อันเกิดจากปัจจัยทางสังคมและคุณภาพของคนผู้นั้นเอง... " 28

จากความสำเร็จของการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับประชาธิปไตย ดังที่กล่าวมาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาตามสมควรแก่ความถนัดและสติปัญญาของตน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวและในสังคมของตน ให้มีความสามารถที่จะกำหนดแบบอย่างการปกครองในสังคมของตนได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพราะคนที่ไม่ได้รับการศึกษาจะไม่สามารถเลือกทัศนคติความต้องการของตนเองได้อย่างฉลาด แต่คนที่มีการศึกษาจะสามารถกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการปกครองของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ถูกชักจูงได้ง่าย ๆ

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น การพัฒนาประเทศก็จะต้องพัฒนาการศึกษาควบคู่กันไปพร้อมกับการพัฒนาการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมด้วย ประเทศที่เป็นประชาธิปไตย จะต้องมียุทธศาสตร์การศึกษาที่เป็นประชาธิปไตยด้วย แม้ว่าการศึกษาก็จะไม่สามารถช่วยให้ผลในทันทีทันใด แต่เมื่อเยาวชนเราเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในภายหน้าก็จะได้นำเอาอุปนิสัย และหลักการต่าง ๆ ที่ได้รับจากการอบรมสั่งสอนจากโรงเรียนไปปฏิบัติได้โดยถูกต้อง มีความรับผิดชอบในสังคม

โดยที่การศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม การจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน ตลอดจนการศึกษาแบบปกติวิสัย นั้นจะต้องทำให้นักเรียนและคนในสังคมมีความรู้ ทัศนคติและลักษณะนิสัย พร้อมทั้งจะอยู่อาศัย ประกอบการทำงานและร่วมกันปกครองประเทศของตนตามแบบประชาธิปไตย

---

28 อ้างอิงในนิสิตปริญญาโท ปี 2 สาขาบริหารการศึกษา, รายงานผลสัมมนา เรื่องการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย, (ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 175.

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับมัธยมศึกษา

การศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจ และรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม การจัดการศึกษาระดับมัศึกษานั้นนับว่าเป็นการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าการศึกษาในระดับนี้จะมิได้เป็นการศึกษาภาคบังคับที่รัฐจัดให้เปล่าแก่ประชาชน แต่รัฐก็ได้พยายามที่จะสนับสนุนและขยายการรับนักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาของรัฐ ให้สามารถสนองความต้องการได้เพียงพอ การจัดการมัธยมศึกษาในปัจจุบันได้เน้นความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาที่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ จากการศึกษาที่เตรียมคนให้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเปลี่ยนเป็นการจัดเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเมื่อจบระดับมัธยมศึกษาแล้วก็สามารถที่จะสร้างงานให้กับตนเองได้ เป็นการผลิตคนให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ จึงจะได้วิเคราะห์ต่อไปทั้งในค่านโยบาย โครงสร้าง ทรัพยากร และหลักสูตรของการจัดการมัธยมศึกษา

นโยบายและโครงสร้างของหลักสูตร²⁹

ในการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 6 กรมสามัญศึกษาได้วางหลักการและนโยบายบางประการไว้ดังนี้

หลักการ

(1) การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มิใช่เป็นการศึกษาภาคบังคับ รัฐมีหน้าที่บริการให้ทุกคนเข้ามาศึกษาเล่าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาด้วยความสมัครใจอย่างเท่าเทียมกันเสมอภาคกันตามเอกัตภาพ

²⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520.

(2) ถึงแม้ว่ารัฐจะไม่จัดการมัธยมศึกษาให้เปล่าแก่ประชาชน แต่รัฐก็ยังคงช่วยเหลือประชาชน ผู้มีรายได้น้อยเป็นพิเศษ เช่นเกี่ยวกับการจัดการบริการสาธารณสุข-โลก เช่น ให้ทุนการศึกษา และยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา เป็นต้น

(3) รัฐพยายามที่จะขยายการรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลให้มีปริมาณมากพอที่จะช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย แนวโน้มของการมัธยมศึกษาในอนาคตรัฐจะต้องจัดแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในระบบโรงเรียนเพื่อให้โรงเรียนรัฐบาลทุกโรงเรียนมีฐานะทัดเทียมกัน

(4) แต่เดิมการจัดมัศึกษามุ่งเพื่อเตรียมคนให้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการจัดเพื่อคนกลุ่มน้อยเท่านั้น การมัธยมศึกษาในแนวใหม่จัดเพื่อคนกลุ่มน้อยเท่านั้น การมัธยมศึกษาในแนวใหม่จัดเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ เมื่อจบระดับมัธยมศึกษาแล้วก็สามารถที่จะสร้างงานให้กับตัวเองได้ ดังนั้น ทางที่ถูกต้องอาจเลิกการสอบคัดเลือกเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษา เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วใครอยากเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของตนเองให้มีพื้นฐานสูงขึ้นก็ให้เข้าเรียนได้

นโยบายในการจัดการมัธยมศึกษา

(1) จัดและขยายโรงเรียนมัธยมเพิ่มขึ้นให้กระจายไปในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคและโอกาสในการเข้าเรียน

โรงเรียนที่เปิดใหม่ส่วนมากจะเป็นโรงเรียนสหศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

(2) ท้องการปรับปรุงมาตรฐานการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเจริญทางจริยธรรม สติปัญญา ร่างกาย และจิตใจ ให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี

(3) ปรับปรุงและส่งเสริมให้ทุกโรงเรียนมีคุณภาพทัดเทียมกัน เพื่อป้องกันการเลือกที่เรียน

(4) ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาการงานและอาชีพให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ

นโยบายในการจัดการมัธยมศึกษาหลายระดับ เริ่มตั้งแต่ต้นนโยบายในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 นโยบายของรัฐในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 นโยบายในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 6 นโยบายทางการศึกษาของรัฐบาลชุดปัจจุบันและนโยบายการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ³⁰

หลักการ

- (1) เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษากว้างไป อันเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพตามความสามารถและความสนใจ และเป็นหลักสูตรที่โรงเรียนสามารถจัดโปรแกรมเรียนให้จบในตัวเองได้ หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาก่อ
- (2) เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพและเปิดโอกาสให้เด็กวัยรุ่นได้ค้นพบความสามารถ ความสนใจ และความถนัดเฉพาะตน โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพ ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล
- (3) เป็นหลักสูตรที่สนองความต้องการของท้องถิ่นทางด้านอาชีพ การจัดสอนวิชาอาชีพจึงจำเป็นจะต้องสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
- (4) เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการต่าง ๆ ได้

จุดมุ่งหมาย

- (1) เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง
- (2) เพื่อให้มีนิสัยใฝ่หาความรู้ ทักษะ รู้จักคิดและวิเคราะห์อย่างมีระเบียบวิธีการ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- (3) เพื่อให้มีทัศนคติที่ต่อสัมมาชีพทุกชนิด มีระเบียบวินัยในการทำงานทั้งในส่วนคนและหมู่คณะ มานะ พากเพียร อุตุน ประหยัด และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

³⁰ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2524), หน้า 9 - 10.

- (4) เพื่อให้มีความซื่อสัตย์มีวินัยในตนเอง เคารพต่อกฎหมาย และกติกาของสังคม รับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดจนส่งเสริมสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม
- (5) เพื่อให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้จักแก้ปัญหาภัยอันตรายอย่างมีหลักการและเหตุผล
- (6) เพื่อให้มีความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การนำไปปรับปรุงการดำรงชีวิต ทั้งส่วนตนและครอบครัว รวมทั้งการฝึกงานและการศึกษาเพิ่มเติม
- (7) เพื่อให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และให้รู้จักส่งเสริมการสาธารณสุขของชุมชน
- (8) เพื่อให้รู้จักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ให้รู้จักบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย
- (9) เพื่อปลูกฝังให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความรู้และเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ร่วมกันธำรงรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ
- (10) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีของมนุษยชาติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ³¹

หลักการ

- (1) เป็นหลักสูตรหลังหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งให้การศึกษาทั่วไปและพื้นฐานวิชาชีพอย่างกว้าง ๆ มาแล้ว สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลาย เน้นการเลือกวิชาตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจ เพื่อผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

³¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2524), หน้า 11 - 12.

(2) เป็นหลักสูตรที่มุ่งฝึกผู้เรียนให้มีประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญที่จะนำไปใช้ปฏิบัติและประกอบอาชีพได้จริง หรือเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมหรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาคือในระดับสูงขึ้น

(3) เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนใฝ่ใจแสวงหา ความรู้ ความจริง เพื่อให้เกิดความงอกงามทางสติปัญญา ความสำนึกและความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และงานสร้างสรรค์ของมนุษย์

(4) เป็นหลักสูตรที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรมและความกล้าทางจริยธรรม ทั้งนี้ให้เน้นการประพฤติ ปฏิบัติเป็นสำคัญ

(5) เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการผสมผสานความรู้กับการปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

(6) เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการเลือกเฟ้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

(7) เป็นหลักสูตรที่สนับสนุนให้ผู้เรียนร่วมมือกันใช้ความรู้ ความสามารถ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม

(8) เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้สามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการและสถานประกอบอาชีพอิสระ

จุดมุ่งหมาย

(1) เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ

(2) เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ รักการทำงาน สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีความขยันหมั่นเพียร อดทนและรู้จักประหยัด

(3) เพื่อให้มีความรู้ มีทักษะในวิชาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รัชชองทางในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับคน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญคอกทองถิ่นและประเทศชาติ

(4) เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

(5) เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของคนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรมและศาสนา

(6) เพื่อให้มีสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์

(7) เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และของโลกปัจจุบัน มีสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

จากนโยบาย หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายดังกล่าวแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ามีส่วนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดอุดมการณ์ ความรู้ความเข้าใจ และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอยู่หลายประการ เช่น นโยบายข้อที่ (1) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคและโอกาสในการเข้าเรียน ข้อนี้เป็น การให้สิทธิขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน นี่ก็แสดงว่ารัฐบาลมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ จึงเปิดโอกาสนี้แก่ประชาชน

นโยบายข้อที่ (2) ต้องการให้การเรียนการสอนมีมาตรฐาน เพื่อส่งเสริมความเจริญงอกงามทางจริยธรรม สติปัญญา ร่างกายและจิตใจ ของผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี ข้อนี้เป็นนโยบายกว้าง ๆ มุ่งไปที่จุดหมายปลายทางคือ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขของผู้เรียน คนที่จะอยู่ในสังคมใดก็มีความสุข

นั้น ต้องเป็นผู้รู้จักสังคมของคนดีพร้อมทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น คนที่อยู่ในสังคมประชาธิปไตยก็ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านสิทธิหน้าที่ของประชาชน รูปแบบการปกครอง การดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย และจิตใจประชาธิปไตย นโยบายข้อนี้จึงเปิดกว้างแก่การสร้างสรรค์ที่จะกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาที่เอื้อต่อการปลูกฝังประชาธิปไตยแก่ผู้เรียน และยังเป็นการเปิดโอกาสให้สถานศึกษาได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่นักเรียนได้อย่างกว้างขวาง

เช่น จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมตอนต้น บางข้อจะส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างเด่นชัด

ข้อ 4 เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง เคารพต่อกฎหมาย และการศึกษาของสังคม รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดจนส่งเสริมสร้างวัฒนธรรมและความเป็นธรรมในสังคม

ข้อ 5 เพื่อให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีอย่างมีหลักการ และเหตุผล

ข้อ 9 เพื่อปลูกฝังให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความรู้และเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ร่วมกันสร้างรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ

ข้อ 10 เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีของมนุษยชาติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่เน้นพัฒนาประชาธิปไตยอย่างเด่นชัดบางข้อ เช่น

ข้อ 5 เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมายจริยธรรม และศาสนา

ข้อ 6 เพื่อให้มีสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวมมีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ข้อ 7 เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศและของโลกปัจจุบัน มีสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหา และข้อขัดแย้งด้านวิชาการแห่งปัญญาและสันติวิธี

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าสามารถใช้เป็นจุดหมายปลายทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยแก่นักเรียนได้ทุกด้าน ทั้งด้านอุดมการณ์ ความรู้ความเข้าใจและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

นอกจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยดังกล่าวแล้ว หากเราพิจารณาถึงเนื้อหาสาระของกลุ่มวิชาตามหลักสูตรการศึกษาทั้ง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายนั้น จะเห็นได้ว่าครูสามารถให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่เด็กได้ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และวิชารัฐศาสตร์ กฎหมายในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แสดงว่าโอกาสการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยโดยตรงจากเนื้อหาที่ยังมีอยู่ จุดมุ่งหมายของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ส่วนหนึ่งก็เน้นในเรื่องความเป็นประชาธิปไตย ตัวอย่าง จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่

(1) เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต และ ยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความออกหน้า รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบตนเอง ครอบคลุมไว้ ท้องถิ่น และประเทศชาติ

(2) เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้ และทักษะอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของการทำงานที่สุจริต และสามารถทำงานเป็นหมู่คณะ

(3) เพื่อให้รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่และรู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรม และ ศาสนา

(4) เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่ง ความมั่นคงของชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์

โดยทั่ว ๆ ไปโรงเรียนที่มีนโยบายฝึกอบรมให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย จะจัดการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย โดยให้สอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียน โดยยึดหลักการและวิธีดำเนินการ ดังที่ละเมียด ลิมอักษร กล่าวไว้ดังต่อไปนี้คือ 32

กิจกรรมการเรียนการสอน

หลักการ

(1) ในค่านครุ โรงเรียนควรยอมรับว่า ครูไม่ใช่แหล่งความรู้แต่แหล่งเดียวเท่านั้น ยังมีแหล่งความรู้อื่น ๆ อีกด้วย และความรู้หรือวิธีการสอนของครูไม่จำเป็นจะถูกต้องเสมอไป

(2) ในค่านักเรียน โรงเรียนควรยอมรับว่า นักเรียนก็มีความคิดความเห็นเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ แม้ความคิดเห็นของเด็กจะยังไม่ถูกต้องนัก ก็เป็นการแสดงออกเป็นการรู้จักค้นหาความจริง และมีความคิดรวบยอดของตนเอง อันจะเป็นคุณลักษณะที่เป็นประโยชน์เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น

(3) ในค่านการแสวงหาความรู้ โรงเรียนควรยอมรับว่า การแสวงหาความรู้เป็นกระบวนการที่ต้องกระทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของโรงเรียนเท่านั้น มีวิธีการศึกษาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากการอ่านหนังสือจากการลงมือกระทำเอง จากการฟังผู้รู้จากการค้นคว้าทดลอง ฯลฯ มิใช่จากการรอฟังคำบอกเล่าของครูแต่อย่างเดียว

32 ละเมียด ลิมอักษร, "ประชาธิปไตยในโรงเรียน," ประชาศึกษา. 11 (มิถุนายน 2517) : 6 - 16.

วิธีการ

- (1) ส่งเสริมให้นักเรียนซักถามและแสดงความคิดเห็น โดยยอมรับฟังด้วยใจกว้าง
- (2) ส่งเสริมให้นักเรียนค้นพบความจริงจากกฎเกณฑ์ในวิชาต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยวิธีการสอนใหม่ ๆ เช่น วิธีสอนแบบค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ และ คณิตศาสตร์ และการสอนแบบแก้ปัญหา เป็นต้น ไม่บังคับให้นักเรียนเชื่อสิ่งที่ครูสอนโดยไม่มีเหตุผล
- (3) ส่งเสริมให้นักเรียนใช้แหล่งวิชาต่าง ๆ เช่น หนังสือ วิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ แผนที่ แผนภูมิ วิทยากร ฯลฯ เป็นการฝึกนักเรียนให้รู้จักค้นคว้าหาความรู้อย่างมีเหตุผล ไม่เชื่ออย่างงมงาย
- (4) ให้โอกาสนักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เช่น ในการวางแผนบทเรียน วางแผนการศึกษานอกสถานที่ วางแผนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
- (5) ส่งเสริมให้นักเรียนทำงานเป็นหมู่ เพื่อฝึกกระบวนการประชาธิปไตยในเรื่องการให้ความร่วมมือกับหมู่คณะ การยอมรับฟังผู้อื่น การแสดงความคิดเห็น การรับผิดชอบในงานที่ใครมอบหมาย ฯลฯ ทั้งนี้อาจทำได้โดยจัดให้มีการค้นคว้าและรายงาน การจัดนิทรรศการ การอภิปราย การสาธิต และการแสดงละคร เป็นต้น

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมนักเรียนที่โรงเรียนจัดให้มีขึ้นนั้น ย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละโรงเรียน การจัดกิจกรรมเป็นเสมือนแบบฝึกหัด ซึ่งมีคุณค่าต่อผู้เรียนและผู้สอนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ผู้เรียนได้ทดลองด้วยตนเอง และผู้สอนก็จะได้สังเกตช่วยเหลือเมื่อแก้ไขข้อผิดพลาด ตลอดจนแนะนำส่งเสริมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น กิจกรรมที่จัดกันอยู่พอจะแบ่งได้ดังนี้

- (1) สถานักเรียน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่จะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้แก่เด็กนักเรียนได้มาก
- (2) ชุมนุม ชุมนุมที่จัดขึ้นในโรงเรียนต่าง ๆ นี้มีมากมายหลายชุมนุม เช่น ชุมนุมภาษาไทย ชุมนุมภาษาอังกฤษ ชุมนุมโต้วาที ชุมนุมถ่ายภาพ ซึ่งจะแยกชุมนุมออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ชุมนุมทางวิชาการ และชุมนุมที่ไม่เกี่ยวกับวิชาการโดยตรง การจัดตั้ง

ชุมนุมจะต้องมีระเบียบวินัยของตนเอง มีหลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ และมีอาจารย์ที่ปรึกษาชุมนุม การจัดให้มีชุมนุมในโรงเรียนจะช่วยตอบสนองความสนใจ ความถนัด และความต้องการของนักเรียน

(3) การประชุม อาจเป็นการประชุมเพื่อสั่งสอนอบรม และกิจกรรมที่จะเสนอข้อที่ประชุมของนักเรียนด้วย เช่น พังคนตรี ชมภาพยนตร์ กิจกรรมนี้จะช่วยสร้างความสำราญใจ ให้ความรู้ ตลอดจนความซาบซึ้งในศิลปะ ฝึกมารยาทในการชมและฟัง

(4) หัตถศึกษา การจับพานักเรียนไปดูงานหรือศึกษานอกสถานที่ เป็นสิ่งจำเป็น เพราะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เป็นการพักผ่อนไปในตัวด้วย กิจกรรมหัตถศึกษา โรงเรียนอาจจัดให้มีปีละครั้ง กิจกรรมนี้นักเรียนชอบแต่ครูจะต้องรับผิดชอบนักเรียนมาก

(5) กิจกรรมเกี่ยวกับการพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ของโรงเรียน หนังสือประจำปี สมุดคู่มือนักเรียน ซึ่งนักเรียนเป็นผู้ดำเนินการเองในเรื่องต่าง ๆ เช่น การจัดพิมพ์ การหาทุน ตลอดจนการจัดจำหน่าย แต่ครูจะต้องคอยดูแลแนะนำ อาจมีคณะกรรมการจัดทำวารสาร โดยเฉพาะ หรือให้สถานักเรียนดำเนินการก็ได้ กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกในด้านการเขียนข่าวเสนอข่าวและบทความต่าง ๆ และเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนด้วย

(6) กิจกรรมเกี่ยวกับกีฬา อาจมีการแข่งขันกีฬาสำหรับนักเรียนในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียน อาจแบ่งเป็นสี่ที่เรียกกันว่า คณะสี่ แต่ละคณะมีสี่ประจำคณะแล้วแต่ละจะตกลงกัน เช่น แบ่งเป็น 4 คณะ มีคณะสี่แดง คณะสี่เหลือง คณะสี่เขียว คณะสีน้ำเงิน เป็นต้น กิจกรรมนี้จะช่วยส่งเสริมสุขภาพพลานามัยความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา

(7) กิจกรรมเกี่ยวกับดนตรี เช่น วงดนตรีไทย วงดนตรีสากล ทุกโรงเรียนส่งเสริมในเรื่องนี้ แต่ก็มีปัญหาเรื่องอุปกรณ์ กิจกรรมเกี่ยวกับดนตรีเท่าที่เป็นอยู่คือมีครูที่มีความรู้มาสอนนักเรียนที่สนใจ เมื่อนักเรียนสามารถเล่นได้แล้ว โรงเรียนก็สนับสนุนให้แสดงออก เช่น แสดงดนตรีร่วมกันในกลุ่มโรงเรียน แสดงในวันขึ้นปีใหม่ถ้าแสดงได้ก็อาจจะไปแสดงนอกโรงเรียน กิจกรรมนี้จะช่วยปลูกฝังความรักดนตรีควบคู่ไปกับการรักษาวัฒนธรรมของชาติด้วย

(8) กิจกรรมลูกเสือยุวกาชาด กิจกรรมนี้กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้เป็นกิจกรรมที่ควรจัดในสถานศึกษา เพราะกิจกรรมนี้จะช่วยให้นักเรียนเป็นคนรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความมานะอดทน ชอบช่วยเหลือผู้อื่น

กิจกรรมนี้นอกจากจะมีการเรียนการสอนภายในโรงเรียนแล้ว ก็มีการพักแรมตามสถานที่ต่าง ๆ หรือพักแรมที่โรงเรียนของตนเองก็ได้ การพักแรมก็จะช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ทั้งเป็นการพักผ่อนสนุกสนานเพลิดเพลินด้วย

(9) กิจกรรมโสมรุม กิจกรรมที่มักจัดขึ้นในโสมรุม เช่น การให้คำแนะนำตักเตือนนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ เก็บบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับตัวนักเรียน เช่น นิสัยใจคอ ประกาศให้นักเรียนทราบข่าวต่าง ๆ คำสั่งของโรงเรียน จักงานรื่นเริงในระหว่างนักเรียนและอภิปรายปัญหาต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากที่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรแล้ว การจัดกิจกรรมจะช่วยเสริมความเป็นนักประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม เช่น ช่วยในการวางแผน วางโครงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่าง ๆ และจะต้องจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวัยของเด็กอีกด้วยทั้งนี้

สนิท ทิพวัลย์ ไทกล่าวถึง การจัดกิจกรรมว่าควรจะคำนึงถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ เพราะการสอนประชาธิปไตยนั้นการทำงานเป็นคณะถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การทำงานร่วมกันจะดำเนินไป ด้วยดีขึ้นอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. การทำงานของสมาชิกในแต่ละคน
2. งานที่สำเร็จเรียบร้อยจากหน้าพักหน้าแรงของสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน
3. การรู้จักใช้เวลา
4. การพิจารณาตัดสินและการวางระเบียบปฏิบัติในการทำงานเพื่อให้ทันเวลาแรงงาน และกำลังทรัพย์

นอกจากนี้แล้ว การทำงานร่วมกันจะต้องประกอบด้วยลักษณะที่ ร่วมกันคิดร่วมปรึกษาหารือ ถกเถียงกันเพื่อผลงาน ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจในการทำงานและลงมือทำงานร่วมกัน พร้อมทั้งร่วมกับประเมินผลอีกด้วย และในขณะที่ทำงานนั้นจะต้องมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย ให้โอกาสสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม งานที่ได้ทำลงไปจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิก มีการสับเปลี่ยน หมุนเวียนหน้าที่กันอยู่เสมอมีจุดหมายในการทำงานเป็นจุดหมายเดียวกัน มีระเบียบวินัย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และให้โอกาสสมาชิกได้เป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี

หลักในการทำงานร่วมกันมีดังนี้

1. ควรมีจุดหมาย เพื่อการทำงานกลุ่มจะได้สำเร็จลุล่วงตามที่ต้องการ
2. ทำงานให้ตรงกับจุดหมายที่สมาชิกต้องการ
3. กิจกรรมจะต้องกระทำตามลำดับขั้นตอน คือ มีการตีความ การพิจารณาถึงวิธีที่จะนำไปสู่จุดหมาย การตกลงใจเลือกวิธีดำเนินงาน และการประเมินผลที่ได้กระทำไปแล้ว
4. การแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีในขณะที่ร่วมมือทำงาน
5. มีการอภิปราย ถกปัญหา เพื่อความสอดคล้องในค่านิยมความคิดเห็น
6. มีการประสานงานกันในกลุ่ม
7. ทำงานร่วมกันเพื่อความสำเร็จที่จะนำไปสู่การทำงานครั้งต่อไป

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ควรมีลักษณะดังนี้

1. ควรเว้นการ แสดงอำนาจในการแสดงความคิดเห็น
2. มีความจริงใจต่อกัน
3. งดการพูดจาที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งของสมาชิกในกลุ่ม
4. มีความสามารถในการกระตุ้นให้เกิดความคิด และเร้าให้เกิดความสนใจ³³

³³ สนิท ทิพวัลย์, "การสอนเรื่องประชาธิปไตย," ประชาศึกษา 12.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กล่าวถึง การที่จะใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยแก่นักเรียนว่าควรปฏิบัติดังนี้

1. จัดตั้งกลุ่มสนใจ เพื่อศึกษาปัญหา ปรัชญาหรือเรื่องของกิจกรรมที่จะจัดรวมทั้งการตั้งจุดประสงค์ที่ต้องการ
2. เลือกกรรมการชั่วคราว เพื่อสะดวกในการปฏิบัติงาน
3. ประกาศเชิญชวนสมาชิกเข้ากลุ่ม
4. เตรียมการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
5. เลือกตั้งกรรมการดำเนินงานด้วยวิธีการประชาธิปไตย
6. จัดตั้งคณะกรรมการให้ครบถ้วน
7. ร่างแผนการปฏิบัติงาน
8. วางเงื่อนไข ข้อตกลง จากมติของสมาชิก
9. สร้างระบบควบคุมการปฏิบัติงาน
10. ประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ³⁴

การประเมินผลความเป็นนักประชาธิปไตย

การปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยแก่นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษานั้น จะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ มากมาย เท่าที่กล่าวมาแล้ว และเมื่อได้มีการปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยแล้ว ก็สมควรที่จะต้องมีการประเมินผลว่า การปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยแก่นักเรียน นั้นได้ผลมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน การประเมินผลจึงต้องค่อยเป็นค่อยไป

รายละเอียดของสิ่งที่จะประเมินผลนั้น ก็คือ การประเมินผลจากพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย ที่นักเรียนแสดงออกให้ปรากฏ ในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของนักประชาธิปไตย คือ การมี คาราวธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม วินัยธรรม และคุณธรรม

³⁴ คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา (กรุงเทพมหานคร : ศรีเมืองการพิมพ์, 2528), หน้า 130.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงวิธีการในการประเมินผล
ความเป็นนักประชาธิปไตยไว้ว่า

1. ประเมินผลจากพฤติกรรม ความเป็นนักประชาธิปไตยในแต่ละด้านโดยพิจารณาจากรายละเอียดต่าง ๆ
2. ประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก หรือการจดบันทึกลงในสมุดประเมินพฤติกรรม โดยครูจาก การทำงานร่วมกัน การอภิปรายแสดงความคิดเห็น การใช้กิริยาและท่าทาง การออกไปปฏิบัติงานนอกสถานที่ การปฏิบัติกับบุคคลอื่น ๆ ที่พบเห็น ฯลฯ
3. ประเมินด้วยการสนทนา การซักถาม ตามที่โอกาสจะอำนวย
4. ประเมินจากผลงานที่นักเรียนได้กระทำ ทั้งงานส่วนตัว และงานส่วนรวม
5. ใช้แบบประเมิน โดยที่นักเรียนทราบล่วงหน้าว่าจะประเมินอะไรด้วยวิธีใด โดยครู หรือ นักเรียน เป็นผู้ประเมิน ³⁵

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตย

ในการศึกษาถึงอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศไทยนั้น มีปัจจัยใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาช่วยในการมองภาพรวมของการศึกษาและช่วยวางรูปแบบในการจัดการศึกษา กำหนดเป้าหมายหรืออุดมคติทางการศึกษา ปรัชญาการศึกษาจึงมีผลต่อหลักสูตร และการพัฒนาหลักสูตร

เมื่อพิจารณาในแง่ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียน เพื่อที่จะเสริมสร้างบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยขึ้นในโรงเรียน ทางโรงเรียนควรจะได้วางแผนปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยขึ้นเป็นสิ่งแรก เพราะเป็นหลักการและทฤษฎีที่จะนำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในโรงเรียนต่อไป

ปรัชญาการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับแนวความคิดประชาธิปไตย คือ ปรัชญากลุ่ม Progressivism ซึ่งปรัชญานี้มีหลักการที่สำคัญ คือ

1. การเรียนการสอนเน้นที่นักเรียนเป็นศูนย์กลาง
2. ครูมีหน้าที่จัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน แต่วางตนเป็นเพียงผู้แนะนำและประสานงาน เน้นการมีประสบการณ์ร่วมกัน
3. ถือว่าการศึกษาคือชีวิต
4. การวางหลักสูตรเน้นในเรื่องสังคมศึกษา ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสังคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม
5. หลักสูตรจะวางในรูปปัญหา ให้นักเรียนเรียนโดยการแก้ปัญหา

เหล่านั้น

6. มุ่งให้นักเรียนรู้จักปรับปรุงตัวให้เข้ากับสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ³⁶

นอกจากปรัชญากลุ่มพัฒนาการนิยมนี้ ยังมีปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมที่เน้นการศึกษาเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย ซึ่งจะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่มุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ระเบียบใหม่ที่สร้างขึ้น รวมทั้งวิธีสร้างจะต้องอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย³⁷ หลักสูตรและเนื้อหาวิชาในหลักสูตรจะต้องเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของสังคมเป็นส่วนใหญ่ เน้นกระบวนการสังคมและการดำรงชีวิต สนใจสังคมพร้อมหาขอมูลข้อเสนอแนะแนวทางในการปฏิรูปสังคมด้วย นอกจากนี้ปัจจุบันแล้วยังเน้นอนาคตด้วย³⁸ ผู้สอนจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตยและพร้อมที่จะนำไปสอนผู้เรียน โดยครูจะต้องเป็นผู้นำเป็นนักบุกเบิกแก้ปัญหาและสนใจในเรื่องของสังคมและปัญหาของสังคมอย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นของผู้สอนตามแนวทางแห่งประชาธิปไตย³⁹ ครูไม่ใช่ผู้รู้และผู้ชี้แนะเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้คอยกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลง ขอบกพรองต่าง ๆ ของสังคมอีกด้วย⁴⁰

³⁶ กอบกุล รังสิยะโรจน์และสุนทรี วัฒนจินคาพร, "การปลุกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยม," เอกสารประกอบการศึกษาวิชาสัมมนาการมัธยมศึกษา, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2522), หน้า 14.

³⁷ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 89.

³⁸ ศุกร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 195.

³⁹ เมธี บิลันชานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 99.

⁴⁰ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 92.

สรุปแล้วปรัชญาการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะเป็นตัวชี้ว่าเราจะจัดการศึกษาซึ่งกำหนดเป้าหมายให้พลเมืองของเรามีวิถีชีวิตอย่างไรในสังคม ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เจริญก้าวหน้ารวมทั้งให้คนมีคุณลักษณะประชาธิปไตยเราจะต้องจัดการศึกษาตามรูปแบบของปรัชญาการศึกษา ดังที่กล่าวมา

2. โครงการส่งเสริมประชาธิปไตยที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้

โครงการส่งเสริมประชาธิปไตยนี้เป็นไปตามนโยบายการศึกษาที่รัฐบาลแถลงต่อสภานิติบัญญัติ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2517 ข้อ 3.15 ที่ว่า "จะเร่งรัดการศึกษาอบรมเพื่อส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย เน้นในเรื่องการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรม และการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ,

งานเร่งรัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย เป็นงานโดยตรงที่โรงเรียนทุกโรงเรียนจะต้องสนใจ

กรมสามัญศึกษา ได้กล่าวถึงหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ว่า⁴¹

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นมากเท่าที่จะทำได้
2. ส่งเสริมให้นักเรียนได้ซักถามปัญหาเมื่อมีสิ่งสงสัย
3. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำวิธีการ หลักการและเหตุผลจากบทเรียนไปใช้แก้ปัญหาในสังคมและในชีวิตประจำวัน
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้อิสระในการเลือกวิชาเรียนและบทเรียนตามขอบเขตของหลักสูตร
6. ฝึกหัดให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ

⁴¹ กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, คู่มือนิเทศก์การศึกษา การสอนประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 84.

7. จัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย
8. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้วางกฎเกณฑ์สำหรับหมู่คณะของนักเรียน

เอง

การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้นมีวิธีปฏิบัติได้หลายวิธี โดยผู้บริหาร คณะครูอาจารย์ และนักเรียนจะต้องร่วมมือกันปฏิบัติอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะครูผู้มีหน้าที่สอนเรื่องประชาธิปไตยให้แก่เด็กนักเรียน มีหน้าที่ที่จะต้องสอนและสร้างความเข้าใจในแก่นักเรียน ก่อนสอนก็จะต้องศึกษาค้นคว้าเรื่องราวความเป็นมาให้เข้าใจแจ่มแจ้งทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อจะได้นำเอาความเข้าใจนั้นไปถ่ายทอดให้แก่เด็กนักเรียนต่อไป

กึ่งที่ เกรียง กิริติกร ได้เสนอแนวทางในการเสริมสร้างประชาธิปไตย
ไว้ว่า ⁴²

1. เด็กต้องการแสดงออก ต้องการรู้ ต้องการทำ ต้องการมีส่วนร่วม เป็นหน้าที่ของโรงเรียน ของครูจะต้องส่งเสริมและทะลอมให้เด็กได้แสดง ได้รู้ ได้ทำ และร่วมในทางที่ถูกที่ควรตามวัยและระดับ อย่าสักค แต่ก็อย่าปล่อยตามใจชอบของเด็ก
2. เด็กเป็นผู้มีความคิด มีปัญญาตามวัยของเด็ก การยอมรับฟังความคิดเห็นของเด็ก โดยเหตุที่ครูมีความคิด มีปัญญา มีประสบการณ์ มีสติมากกว่า จึงใช้คุณความดีที่เหนือกว่าชี้แจงแก่เด็กด้วยเหตุผล และทะลอมความคิดเห็นของเด็กให้ถูกทาง ให้เหมาะสมแก่วัย และระดับสติปัญญาของเด็ก
3. พยายามสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย ทั้งในแง่การสอน การปกครอง นั่นคือวิธีสอนที่ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น กษ เป็นคนมีเหตุผล ความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ การค้นคว้าหาความรู้ไม่ใช่ครูพูดแต่ผู้เดียวตลอดเวลาหรือให้นักเรียนจดตามไปท่องจำ

---

⁴² เกรียง กิริติกร, "การวางรากฐานประชาธิปไตย" วารสารการศึกษา แห่งชาติ, (กันยายน 2527), หน้า 50.

4. ควรระลึกถึงความจริงที่ว่า เราไม่ต้องการให้ประเทศใดมาแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศเรา โรงเรียนก็เช่นเดียวกัน ขอให้ทำความเข้าใจกับครูและนักเรียนของเราให้ตระหนักในเรื่องนี้ ฉะนั้นการปลุกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนของเราเป็นหน้าที่ของเรา เราต้องทำ ต้องส่งเสริมนักเรียนของเราในทางที่ถูกต้อง ควรอย่าเปิดช่องว่างให้หน่วยงานนอกเข้ามาแทรกแซงเพราะสาเหตุเราไม่ส่งเสริม เราไม่ทำ

5. เกี่ยวกับพลังของครู กระทรวงศึกษาธิการไม่ปรารถนาเห็นครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ บริหารงานวิชาการ ชูกร่าง งานปกครอง งานบริหารภายในโรงเรียน โดยลำพังความคิดของตนเองแต่คนเดียว แต่ปรารถนาให้มีคณะกรรมการจากครู เขาช่วย

วิธีการจัดประชาธิปไตยในโรงเรียนมีหลายวิธีที่สำคัญคือ การบริหารโรงเรียนของอาจารย์ใหญ่ การตั้งสภานักเรียน การจัดชั้นเรียน และวิธีการสอนของครู รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนแต่อย่างไรก็ตามหากระบบบริหารการศึกษาไม่เอื้ออำนวยคือ ไม่มีการกระจายอำนาจตามหลักการประชาธิปไตย ผู้บริหารโรงเรียนรวมทั้งบุคลากรในสถานศึกษาไม่มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย ไม่มีพฤติกรรมเป็นประชาธิปไตยโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ก็จะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้

सानิจิตร สุนทรพิสัย ได้เสนอแนะว่าโรงเรียนประชาธิปไตย จะต้องมียุทธศาสตร์ระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีการปฏิบัติจริง มีสภาพแวดล้อม และผู้บริหารที่เป็นประชาธิปไตย ส่วนครูในโรงเรียนจะต้องมีการเตรียมทั้งเนื้อหาวิชาที่จะต้องสอนตามหลักสูตร และการเตรียมความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยไว้เป็นอย่างดี เตรียมใจในการที่จะพบกับบรรยากาศต่าง ๆ ภายในโรงเรียน จะต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงบทบาทมากที่สุด มีการจัดกิจกรรมกลุ่ม ให้โอกาสนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลงาน ทำตัวเป็นกันเองกับนักเรียนทุกคน และจะต้องสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ตลอดเวลาเมื่อพบปัญหาต้องรีบแก้ไข และจะต้องคอยชี้แนะเพื่อให้นักเรียนเกิดความคิดด้วยตนเอง นักเรียนในโรงเรียนประชาธิปไตยก็ต้องมีความรับผิดชอบ

อย่างสูง มีวินัยในตนเอง ทำกิจกรรมตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ รู้จักควบคุมตนเอง รู้จักสิทธิและหน้าที่ทั้งของตนเองและของผู้อื่น⁴³

สมบุญ อานิกวงศ์ชัย ได้เสนอแนะว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถานที่ที่เด็กใช้ชีวิตอยู่อย่างใกล้ชิดและใช้เวลาอยู่นานพอสมควร โรงเรียนจึงเป็นเสมือนห้องทดลองประชาธิปไตย ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. จะต้องจัดระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาประชาธิปไตย
2. ให้การสนับสนุนแนวความคิด หรือโครงการที่ดีของคนรุ่นใหม่
3. การปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้นจะต้องจัดให้มีสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เหมาะสมทุกด้านและหาวิธีสอดแทรกแนวความคิดค่านิยมประชาธิปไตย โดยให้ซึมซาบเข้าไปในความรู้สึก ในจิตใจของนักเรียน⁴⁴

สุมิตร คุณานุกร ได้เสนอแนะผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนสามารถส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้บังเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนได้โดยยึดแนวทางดังนี้

1. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักเคารพกฎเกณฑ์ ระเบียบ ขอบบังคับต่าง ๆ ภายในโรงเรียนที่สำคัญคือ กฎเกณฑ์ ระเบียบ ขอบบังคับเหล่านั้นต้องอยู่ในขอบเขตของเหตุผลที่พอจะปฏิบัติได้ และถ้าสามารถให้นักเรียนได้มีส่วนในการสร้างระเบียบต่าง ๆ แล้วจะช่วยให้มีการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและจริงจังมากขึ้น
2. ส่งเสริมให้นักเรียนเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น นักเรียนทุกคนควรได้รับการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนเองตามที่ระบุไว้ในระเบียบของโรงเรียน

⁴³ สนานจิตร สุคนชทรัพย์, "ถ้าจะมีฟุ่มเฟือยแห่งที่สอง" วารสารเศรษฐศาสตร์ 1 (กรกฎาคม 2525) : หน้า 155-159.

⁴⁴ สมบุญ อานิกวงศ์ชัย, "การปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยแก่นักเรียน" รัฐศาสตร์นิเทศ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2516) : หน้า 27-41.

3. ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ว่าจะอยู่ในชั้นเรียน หรือในขณะทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ที่สำคัญคือครูควรให้โอกาส เด็กได้แสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

4. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการเคารพเสียงส่วนใหญ่ของกลุ่ม รู้จักแพ้รู้จักชนะทางด้านความคิด ยอมรับปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนใหญ่ ถึงแม้จะขัดกับความต้องการของตนเองบ้าง

5. ส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่นักเรียน โดยให้โอกาสนักเรียนทำงานเป็นหมู่คณะ และครูควรเป็นผู้ให้คำแนะนำให้นักเรียนรู้จักตัดสินใจหาด้วยสันติวิธี และรู้จักใช้เหตุผล

6. ส่งเสริมให้นักเรียนคิดเห็น ครูควรสอนให้เด็กคิดด้วย มิใช่แต่จะสอนให้เด็กท่องจำอยู่ตลอดเวลา

7. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักประนีประนอมกัน เพราะการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้น ทุกฝ่ายต้องรู้จักผ่อนปรน และประสานผลประโยชน์เข้าหากัน การหาทางที่เป็นกลางระหว่างทั้งสองฝ่าย ในว่าเป็นวิธีการของประชาธิปไตย⁴⁵

ปัจจุบันกรมสามัญศึกษา ก็ได้พยายามที่จะส่งเสริมโครงการประชาธิปไตย ในสถานศึกษา เพื่อให้โครงการบรรลุดังประสงค์จึงได้จัดพิมพ์คู่มือสร้างเสริมประชาธิปไตย ในสถานศึกษาขึ้นมาโดยเน้นในจุดต่าง ๆ 4 จุด คือ การจัดองค์การบริหาร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน และการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายต้องการให้เกิดลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยในตัวนักเรียน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในวิถีชีวิต และวิธีการนี้จะต้องใช้กระบวนการเรียนการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ทำงานเป็นกลุ่ม การศึกษาค้นคว้า การอภิปราย การรายงาน

---

⁴⁵ สุมิตร คุณานุกร, หลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2518), หน้า 159-161.

การสร้างสถานการจำลอง การแสดงบทบาทสมมติ การสาธิต เป็นต้น⁴⁶

อย่างไรก็ตามหลักในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับมัธยมศึกษา ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยนี้อาจจะมีข้อของใหม่สำหรับโรงเรียนทั่วไป แต่การปฏิบัติอาจจะขาดคกบพร่องหรือไม่เข้มแข็งจริงจัง การนำเสนอนี้จะช่วยให้โรงเรียนที่สนใจในการฝึกประชาธิปไตยในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองของประเทศได้เข้าใจในแนวคิดในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยดีขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

อนงค์ ประมุขกุล⁴⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของการสอนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้น ที่มีต่อการปลูกฝังความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดี โดยผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูที่สอนวิชาสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาจำนวน 60 คน และนักเรียนจำนวน 500 คน ในจังหวัดนครสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ครูและนักเรียน และใช้แบบทดสอบกับนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูใช้วิธีสอนแบบบรรยาย หรืออธิบายเป็นส่วนใหญ่ แบบเรียนใช้ของหลาย ๆ สำนักพิมพ์ให้นักเรียนหาความรู้ด้วยการตอบปัญหาความรู้รอบตัว และให้นักเรียนเห็นตัวอย่างจากเหตุการณ์และข่าว การแก้ปัญหาครส่วนใหญ่ทำเพียงบางครั้ง หรือไม่ทำเลย การใช้อุปกรณ์การสอน ส่วนมากใช้แผนที่ แผนที่ กราฟ สถิติ ภาพต่าง ๆ แผนภูมิ การสรุป

⁴⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมสามัญศึกษา, คู่มือสร้างเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2519), หน้า 43.

⁴⁷ อนงค์ ประมุขกุล. "บทบาทของการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้น ที่มีต่อการปลูกฝังความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดี." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาประถมศึกษา วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515 หน้า 77-83.

ใช้บัตรคำ แถบประโยค แผ่นป้าย ป้ายประกาศต่าง ๆ เล่านิทาน ใช้หนังสือพิมพ์ ใช้ เอกสาร วารสารต่าง ๆ การฝึกทักษะทางสังคม ครูส่วนมากให้นักเรียนฝึกทักษะและ มารยาท ให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ให้วิพากษ์วิจารณ์ ให้กล้าแสดงออก ฝึกทำงาน กลุ่ม และฝึกความรับผิดชอบ สุกท้ายเรื่องการวัดผล ครูส่วนมากวัดผลอยู่ตลอดเวลา

สถิติ จิตตะนาถ⁴⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้คือ นักเรียนหญิงและชายจำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบทดสอบ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่านักเรียนหญิงและนักเรียนชาย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน

อรุวรรณ พนาพันธ์⁴⁹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การจัดสถานักเรียนในโรงเรียน มัธยม" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดสถานักเรียนที่ได้จัดหำขึ้นในโรงเรียน มัธยม เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ แบบประเมินค่า และแบบปลายเปิด ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นครูจำนวน 96 คน นักเรียน 320 คน จาก โรงเรียนรัฐบาล 8 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร นำค่าตอบมาหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิมเลขคณิต ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิจัยพบว่าครูและนักเรียนมีความ เห็นว่าวัตถุประสงค์ของการจัดสถานักเรียนมีดังนี้

1. เป็นแหล่งกลางของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน
2. ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
3. ฝึกให้นักเรียนรู้จักวางโครงการดำเนินงานและประสานงานกับผู้อื่นด้วยดี

⁴⁸ สถิติ จิตตะนาถ. "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดอุบลราชธานี." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 27-35.

⁴⁹ อรุวรรณ พนาพันธ์. "การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยม." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 58-59.

4. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างครูและนักเรียน
5. ส่งเสริมสามัคคีและช่วยให้เกิดความมีน้ำใจต่อหมู่คณะ
6. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเองอย่างจริงจังเพื่อเตรียมพร้อมที่จะเติบโตเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย
7. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจการบางอย่างของโรงเรียน
8. ส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย
9. ให้นักเรียนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เคารพสิทธิ และความคิดเห็นของผู้อื่น
10. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ

สุภัทรา คล้ายคุ้ม⁵⁰ ได้ทำวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และเพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของครู ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูสังคมนศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 232 คน ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อ การมีส่วนร่วมทางการเมืองส่วนใหญ่เห็นด้วยในเกณฑ์มากกว่า การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ และเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในการปกครอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีการจำกัดการปฏิบัติคนไว้ตามสมควร และการเลือกตั้งเป็นวิธีหนึ่งที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในทางปฏิบัติที่แสดงถึงความสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า ครูสังคมนศึกษาส่วนใหญ่สอนหรือแนะนำการใช้สิทธิเลือกตั้งแก่นักเรียนและคนอื่น ๆ ในเกณฑ์มาก แสดงความสนใจต่อรัฐธรรมนูญอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และ

⁵⁰ สุภัทรา คล้ายคุ้ม. "ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 9-12.

ส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานร่วมกับนักการเมือง

เกษม เขยชม⁵¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมศึกษา โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างประชากรคือ ครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 300 คน เป็นชาย 150 คน หญิง 150 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษามีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในเรื่องรัฐธรรมนูญอยู่ในระดับมาก ส่วนเรื่องที่อยู่ในระดับปานกลางได้แก่ เรื่องลัทธิการเมือง การปกครองในระบบประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพของบุคคลในระบบประชาธิปไตย และพรรคการเมือง สำหรับเรื่องที่อยู่ในระดับน้อย คือ เรื่องความหมายของการเมือง นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่หาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองจากโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนวิธีศึกษาหาความรู้ที่ครูสังคมศึกษาไม่ได้ใช้เลย คือ การฟังอภิปราย และการเข้าร่วมการอบรม

มานิตย์ แก้วปู่⁵² วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง" วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบตรวจคำตอบ แบบมาตราส่วน ประเมินค่า และแบบปลายเปิด ประชากรประกอบด้วย ครูสังคมศึกษา

⁵¹ เกשמ เขยชม. "ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมศึกษา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 61-62.

⁵² มานิตย์ แก้วปู่. "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 99-107.

จำนวน 200 คน ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 200 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 40 โรงเรียน ในเขตการศึกษา 1 ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูผู้สอนและผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครูผู้สอนในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเรื่องมีวินัยในตนเอง ด้านบทบาทการสอน มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีความอดทนมานะพยายาม มีความกล้าหาญ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี วางตัวเหมาะสมตามวาระและโอกาส รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพและยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูผู้สอนและผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครูผู้สอนในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วรทัศน์ บุญโคตร⁵³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ผู้บริหารโรงเรียน 62 คน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน 64 คน และหัวหน้าหมวดกิจกรรม 64 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า นโยบายเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนใหญ่มุ่งส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้มีระเบียบวินัย ส่วนเป้าหมายที่สำคัญในการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีส่วนใหญ่เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้มีระเบียบวินัยในตนเองและส่วนรวม ในด้านประเภทของกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัด คือ กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี ผู้นำเพื่อประโยชน์ และค่านิยมปัญหาในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดี ส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับองค์ประกอบ

⁵³ วรทัศน์ บุญโคตร. "การจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 153-160.

ในการดำเนินการจัดกิจกรรม คือ ขาดงบประมาณ สถานที่ไม่เหมาะสม เวลาน้อย ฯลฯ

สุทัศน์ ภูมิรัตนจรินทร์⁵⁴ วิจัยเรื่อง "การศึกษามหาบทของครูสังคัมศึกษาในการใช้กระบวนการสังคัมประกิตในการสอนสังคัมศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบมหาบทของครูสังคัมศึกษาในการใช้กระบวนการสังคัมประกิตในการสอนสังคัมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และส่วนภูมิภาค เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า ประชากรประกอบด้วย ครูสังคัมศึกษาที่สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ในกรุงเทพมหานคร 164 คน และในส่วนภูมิภาค 176 คน รวม 340 คน ข้อมูลที่นำมาหาค่าร้อยละ ค่ามัธยเทศ (X) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูสังคัมศึกษาในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาคมีมหาบทการใช้กระบวนการสังคัมประกิตในการสอนสังคัมศึกษาตรงกันว่าไคกระจายบ่อยครั้ง ยกเว้นในด้านการประหยัด ความทะเยอทะยานและการรักษาความก้าวหน้าที่ไคกระจายน้อย
2. ครูสังคัมศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาคมีมหาบทในการใช้กระบวนการสังคัมประกิตในการสอนสังคัมศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในเรื่องของการตรงต่อเวลา การรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความซื่อสัตย์ การประหยัด การมีความรับผิดชอบ ความอดทน การแสดงความสามารถ ความเชื่อมั่นในตนเอง การรู้จักปรับปรุงตนเอง การแสวงหาความรู้ การรักษาความก้าวหน้า ความพอใจในงานที่ทำสำเร็จ ความกตัญญูแก่เวที การเคารพขนบธรรมเนียม การรักษาศาสนา พระมหากษัตริย์ การรักษาสาธารณสมบัติ การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย การมีทักษะในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การช่างสังเกต ทักษะในการสนทนา การทำงานร่วมกับผู้อื่น

---

⁵⁴ สุทัศน์ ภูมิรัตนจรินทร์. "การศึกษามหาบทของครูสังคัมศึกษาในการใช้กระบวนการสังคัมประกิตในการสอนสังคัมศึกษา." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, 2527), หน้า 56-57.

3. ครูผู้สอนศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาค มีบทบาทในการใช้กระบวนการสังคมประเพณีในการสอนสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในความหะเยอหะยานและการเชื่อเพื่อเชื่อแน และแตกต่างกันอย่างมีนัยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในเรื่องการคำนึงถึงสวัสดิภาพและประโยชน์ของส่วนรวม

ศรีอุทัย กุมุหชาติ⁵⁵ ได้วิจัยเรื่อง "การจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี" มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาการจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการจัดสถานักเรียนของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางกับการจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสอบถาม กลุ่มประชากรประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยและมีการจัดกิจกรรมสถานักเรียน จำนวน 1,226 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่และร้อยละ

---

⁵⁵ ศรีอุทัย กุมุหชาติ. "การจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี." (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 215-219.

ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมสถานักเรียนมีผลทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียน มีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รู้จักปรับตัวให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามัคคี รักหมู่คณะ รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น และรู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

ฉวีวรรณ กฤษสินชัย⁵⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่ักเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 6" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่ักเรียนประถมศึกษาทั้งที่เป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวัง รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างนี้ใช้ในการวิจัยเป็นครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 จำนวน 378 คน ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพ คือบทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 การเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงและที่คาดหวังของครูในด้านการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย อันได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการจัดกิจกรรมรวมระหว่างโรงเรียนและชุมชนพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านการเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวัง ของครูจำแนกตามขนาดโรงเรียนแล้วไม่แตกต่างกัน

⁵⁶ ฉวีวรรณ กฤษสินชัย. "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่ักเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 6" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ.

นิภา มานะการ⁵⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ครูสังคมศึกษา จำนวน 250 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน 10 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความมีคุณธรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีมนุษยสัมพันธ์ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ การวางแผน ความมีเหตุผล และมีจิตใจเข้มแข็งอดทน ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำที่เนื่องมาจากเด็ก ได้แก่ นักเรียนไม่กล้าแสดงออก ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่กล้าตัดสินใจ ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีระเบียบวินัยในตนเอง ส่วนปัญหาที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาเนื่องมาจากตัวครู คือ ครูไม่ให้ออกาสนักเรียนในการแสดงออกและตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนปัญหาคานอื่น ๆ คือ เวลาในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เพียงพอเพราะเนื้อหาในหลักสูตรมีมากเกินไป ระบบการบริหารของโรงเรียนและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวยขอเสนอแนะ คือ ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทั้งด้านการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น ให้นักเรียนผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ผู้นำกลุ่ม

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องจริงเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดเห็น ความสนใจ และการรับรู้ตนเองของนักเรียน ครูอาจารย์เกี่ยวกับปัญหาในการพัฒนาประชาธิปไตย ตลอดจนความรู้อย่างเข้าใจในเรื่องของประชาธิปไตย ส่วนแนวคิดในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็กมัธยมศึกษา ปรากฏว่ายังไม่มีผู้ใดได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง

⁵⁷ นิภา มานะการ. "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย". (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, 2531), หน้า 58-59.

งานวิจัยต่างประเทศ

อาร์เธอร์ เชลดอน คลูบ็อก (Arthur Sheldon Clubok)⁵⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Use of Critical Thinking by Twelfth - Grade Civic Teachers in the Detroit Public Schools" ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลจากครูแต่ละคนเกี่ยวกับพื้นฐานความรู้ของครูในโรงเรียนรัฐบาลแห่งเมืองดีทรอยต์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงวิธีการสอนและเทคนิคที่ใช้ในการส่งเสริมการสอนแบบการศึกษามีเหตุผล ผลจากการวิจัยพบว่า ครูทั่วไปเน้นวัตถุประสงค์ของการศึกษามีเหตุผลน้อยกว่าวัตถุประสงค์พื้นฐานอื่น ๆ และครูส่วนใหญ่ไม่ใช้วิธีและเทคนิคการสอนเพื่อสนับสนุนการศึกษามีเหตุผล แม้ว่าเรื่องการศึกษาอย่างมีเหตุผล (Critical Thinking) เป็นสิ่งที่กำลังได้รับการพิจารณาว่าเป็นเป้าหมายพื้นฐานของการศึกษาทั่วไปและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดวิชาสังคมศึกษา

โรเบิร์ต เอส ไฟรด์แมน (Robert S. Friedman)⁵⁹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Participation in Democracy : A Theory of Democracy and Democratic Socialization" ศึกษาทฤษฎีใหม่ ๆ ของระบอบประชาธิปไตยและนำผลไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งในการวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ผู้วิจัยได้ทดลองในโรงเรียนในสวีเดน และผลจากการวิจัยพบว่า เด็กที่โตกว่าจะได้รับการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ดีกว่า ฉะนั้นทฤษฎีและการมีบทบาทในการปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่สั่งสอนได้ และจะโดยสมัครใจทั้งที่บ้านและทางโรงเรียนจะช่วยกันสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออก

⁵⁸ Clubok, Arthur Sheldon, "The Use of Critical Thinking by Twelfth-Grade Civic Teachers in the Detroit Public Schools," Dissertation Abstracts International, 1970, 3 : 3629-A.

⁵⁹ Robert S. Friedman. "Participation in Democracy : A Theory of Democracy and Democratic Socialization," Dissertation Abstracts International, 1973, 34(5): 2717-A.

เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น

เวอเฟรโด ไมรานคา ไอร์แลนด์ (Welfredo Miranda Irlanda)⁶⁰
 ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเมืองในเปอร์โตริโก ศึกษาเฉพาะกรณีการให้ความรู้เพื่อการพัฒนา กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้เป็นนักเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และนักศึกษาในวิทยาลัยเปอร์โตริโก จำนวน 2,296 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นในเด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่ตอนต้น การให้ความรู้แก่นักเรียน มีเรื่องเกี่ยวกับความรู้เรื่องพรรคการเมือง ความสนใจทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง สื่อมวลชนทางการเมือง และโน้ตชนเกี่ยวกับอำนาจทางการเมือง

เวย์น กอดเฟร แซนสเท็ด (Wayne Godfrey Sanstead)⁶¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of the Political Attitudes of North Dakota High School Seniors." เพื่อศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนระดับ 12 เพื่อจะวัดความสำเร็จในการรับรูทางการเมือง ความรู้เกี่ยวกับระบบกระบวนการทางการเมือง ปริมาณความพึงพอใจเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง ตัวอย่างประชากร คือ โรงเรียนมัธยมศึกษา ระดับ 12 ที่สุ่มมา 63 แห่งจาก 1,750 แห่งทั้งหมดใน นอร์ทดาโกตา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นและการประเมินค่า ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีทัศนคติไปในทางประชดประชันและมีความขัดแย้งกับการเมืองของโลก นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยทั่วไปแสดงความไม่พึงพอใจเกี่ยวกับวิธีสอนและหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง และพบว่า มีความสัมพันธ์

⁶⁰ Miranda Wilfredo, Irlanda, "Political Socialization in Puerto Rico: Developmental Study," Dissertation Abstracts International, 1974, 35(5) : 538-A.

⁶¹ Godfrey Wayne Sanstead. "A Study of the Political Attitudes of North Dakota High School Seniors," Dissertation Abstracts International, 1975, 36(2) : 814-A .

กันอย่างมากระหว่างพื้นฐาน บุคลิกภาพของพ่อแม่และความสำเร็จในการเข้าใจทางการเมือง เพศของนักเรียน และกิจกรรมทางการเมืองของนักเรียน แต่ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่างการตอบสนองของนักเรียนซึ่งมีความรู้ทางการเมืองกับการรับรู้ของแต่ละบุคคลในประสิทธิภาพทางการเมือง การขาดความแน่ใจขาดประสบการณ์ซึ่งทำให้ขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการปกครอง ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นต้องมีความเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงการศึกษาเฉพาะกรณีในการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง เนื่องจากสาเหตุดังนี้

1. ครูยังเข้าใจวิธีสอนการศึกษาเฉพาะกรณีไม่ถูกต้อง และใช้วิธีสอนไม่เหมาะสม
2. การเตรียมตัวครูยังไม่ดีพอ
3. การจัดการศึกษาเพิ่มเติมให้แก่ครูที่ไม่ประสบผลดีในการสอน
4. แบบเรียนและแหล่งวิชาการเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมยังมีบกพร่องอยู่
5. ครูหวาดระแวงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และใช้ความพยายามในทางที่ผิด

ลี เอช อีชแมน (Lee H. Ehman)⁶² ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables Upon The Political Socialization of High School Students" การดำเนินการวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรจากนักเรียนในโรงเรียนมัธยมในโรงเรียน คีทรอยด์ ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นจะมีลักษณะรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองหรือความรู้ทางการเมือง ตลอดจนความร่วมมือทางการเมืองน้อยกว่าเด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น อภิปรายในบทเรียน กล่าวถึงเด็กที่ไม่มีโอกาสเรียนกับครูที่ใช้วิธีการสอนแบบ Critical Inquiry นักเรียนจะไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นตลกเฉียดปัญหาพร้อมกับครูหรือเพื่อน ๆ ไม่ได้แสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เด็กก็จะไม่มีลักษณะของพลเมืองที่ดีสมบูรณ์

⁶² Lee H. Ehman. "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables Upon the Political Socialization of High School Students." Social Science 3(Winter 1976) : 7.

แอนน์ คริสติน เมอร์ฟี (Anne Christine Murphy) 63 วิจัยเรื่อง

"The Effectiveness of the Social Studies to Attain Its Goal of Citizenship Education" การวิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงประสิทธิภาพของวิชาสังคมศึกษาต่อกระบวนการบรรลุเป้าหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองที่

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนประชาธิปไตย สรุปได้ว่า ครูหญิงมีความรู้สึกอิสระในการสอนสังคมศึกษามากกว่าครูชาย ครูชายคิดว่าควรจะต้องออกในแง่การเมืองหรือการมองเห็นคุณค่าของแต่ละคนตามธรรมชาติ ส่วนครูหญิงนั้นคิดว่าควรจะเป็นไปในแง่ของความรักชาติมากกว่า การสั่งสอนเรื่องการเมืองในโรงเรียนไม่ต่างกันนัก แต่สิ่งแวดล้อมภายนอกมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นทางการเมืองมากกว่าการเรียนหน้าที่พลเมือง นักเรียนแสดงความไม่พอใจในหลักสูตรอบรมวิธีการสอนหน้าที่พลเมืองและการปกครอง ประสิทธิภาพของหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองในฟิลิปปินส์มีได้เพิ่มขึ้น ตัวอย่างอิสระต่าง ๆ และการสอนวิชาสังคมศึกษาไม่มีผลต่อความเชื่อต่อค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมประชาธิปไตย ไม่มีความแตกต่างในค่านเวลาที่ให้เรียนวิชาสังคมศึกษาแบบอภิปรายและถกเถียงต่าง ๆ จากนักเรียน

จากงานวิจัยในต่างประเทศ จะเห็นว่าครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการที่จะพัฒนาเด็กในค่านต่าง ๆ และในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตย นั้น ครูก็สามารถใช้วิธีการต่าง ๆ ได้หลายวิธีซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวมีคุณค่าต่อการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก ในค่านแนวคิดของครูสังคมนั้นยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยไว้ว่า ครูสังคมศึกษามีแนวคิดในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยอย่างไร ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อครูสังคมศึกษาและผู้มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการศึกษาทั้งหลายได้ตระหนักและเห็นความสำคัญรู้นแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนมัธยมศึกษาต่อไป

63

Anne Christine, Murphy, "The Effectiveness of the Social Studies to Attain Its Goal of Citizenship Education," Dissertation Abstracts International, 1981, 42(6) : 76-A.